

RAZPRAVE

**POSTMODERNI PRISTOPI V EKONOMSKI GEOGRAFIJI:
INSTITUCIONALNI PRISTOP**

AVTOR

dr. Simon Kušar

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
simon.kusar@ff.uni-lj.si

UDK: 911.3:338

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Postmoderni pristopi v ekonomski geografiji: institucionalni pristop

Institucionalni pristop v ekonomski geografiji je rezultat institucionalnega obrata v družboslovnih znanostih. Pristop poudarja vlogo formalnih in neformalnih institucij pri razvoju gospodarstva: prostorske razlike v delovanju institucij so pomemben razlog za prostorske razlike v regionalnem razvoju. Čeprav se institucionalni pristop v ekonomski geografiji srečuje s številnimi teoretičnimi in metodološkimi zadregami, se je izkazal za zelo uporabno teoretično-metodološko podlago pri opredeljevanju vloge planiranja pri lociranju proizvodnih dejavnosti v Sloveniji. Institucionalni obrat v ekonomski geografiji je delno odmeval tudi v slovenski ekonomski geografiji, vendar do sedaj še ni bil ustrezno predstavljen in uporabljen.

KLJUČNE BESEDE

ekonomska geografija, institucionalni pristop v ekonomski geografiji, teorija, regionalno planiranje, regionalni razvoj

ABSTRACT

Post-modern approaches in economic geography: institutional approach

Institutional approach in economic geography is a result of the institutional turn in social sciences. This approach highlights the importance of formal and informal institutions for the development of economy: spatial variations of institution performances lead to inter-regional disparities. Although the institutional approach in economic geography experiences many theoretical and methodological difficulties, it proved very useful as a theoretical-methodological background for analysing the role of planning at locating production facilities in Slovenia. Institutional turn was noticed also in Slovenian economic geography, but until now the theoretical concepts were not presented and used thoroughly.

KEY WORDS

economic geography, institutional approach in economic geography, theory, regional planning, regional development

Uredništvo je prispevek prejelo 15. julija 2010.

1 Uvod

Ekonomska geografija je veja geografije, ki se ukvarja s preučevanjem geografskih vidikov človekovih gospodarskih dejavnosti. Če so do konca 80. let 20. stoletja v ekonomski geografiji prevladovali posamezni teoretični pristopi (angleško *mainstream*), je za postmoderno ekonomsko geografijo značilna enakovredna vključenost tradicionalnih in novih pristopov v enotno teoretično-metodološko ogrodje ekonomske geografije (Kušar 2007).

Na nastanek novih postmodernih znanstvenih konceptov v ekonomski geografiji je imel s poudarjanjem socialnih in kulturnih razsežnosti v gospodarstvu pomemben vpliv kulturni obrat (*cultural turn*) (Barnes 2001; Cumbers in ostali 2003). Eden izmed pomembnih vidikov kulturnega obrata je bil tudi institucionalni obrat (*institutional turn*) (Cumbers in ostali 2003; Martin 2005). Pod njegovim vplivom se je v 90. letih 20. stoletja oblikoval institucionalni pristop v ekonomski geografiji, ki je pomembno prispeval k obogatitvi postmoderne diskurza v ekonomski geografiji.

Namen članka je opredeliti temeljne značilnosti institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji. V članku so zato s pomočjo analize literature in z uporabo nomotetične metode opredeljena izhodišča in temeljne značilnosti institucionalnega obrata, predstavljeni so novi teoretični koncepti ter možnosti za uporabo institucionalnih konceptov na področju regionalnega planiranja in politike, analiziran pa je bil tudi odmev institucionalnega pristopa v slovenski ekonomski geografiji. V nadaljevanju so na podlagi avtorjevih osebnih izkušenj z institucionalnim pristopom v ekonomski geografiji izpostavljene nekatere teoretično-metodološke zadrege, pa tudi možnosti za njihovo rešitev.

2 Institucije

Institucije v literaturi niso enotno opredeljene. Tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika (1998, 304) prinaša dvojnost v razumevanju izraza. Institucije so »javna, organizirana skupnost ljudi za opravljanje kake dejavnosti oziroma ustanova« (institucija kot organizacija) ter »z zakonom ali normami ustaljena oblika odnosov med ljudmi« (institucija kot način uravnavanja odnosov med ljudmi). Dale (2002) prav tako opozarja, da prihaja do enačenja pojmov »institucije« in »organizacije«, čeprav tradicionalni institucionalisti vztrajajo na strogem ločevanju obeh pomenov. Pri organizacijah gre tudi za materialni vidik, kot so zgradbe in oprema (bolnišnice, šole, univerze, ipd.). Toda ko se organizacije razvijejo, oblikujejo svoje institucije, na primer univerzitetno kulturo ali poslovno kulturo, saj postavljajo formalna in neformalna pravila, ki opredeljujejo zaželeno ravnanje vseh udeležencev v socialni mreži.

Institucionalizem pod pojmom »institucije« razume izključno nematerialni vidik institucij, to je sistem pravil, konvencij, vrednot, zakonov, norm, prepričanj in mišljenj (Šušteršič 2003; Helmke in Levitsky 2004). Čeprav institucij ni mogoče videti, jih čutiti ali se jih dotakniti ter izmeriti, ker so rezultat človekovega uma (North 1990), oblikujejo interakcijo med ljudmi. To pomeni, da institucije vplivajo na vedenje, postopke, navade, rutine in ravnanja posameznih gospodarskih dejavnikov. Še več: institucije oblikujejo, usmerjajo, pogojujejo ali ovirajo gospodarjenje (Dale 2002; Cumbers in ostali 2003; Amin 2004; Hayter 2004; Martin 2005). Hudson (2005) celo meni, da institucije sploh omogočajo delovanje gospodarstva.

Institucije so lahko formalne ali neformalne. Formalne institucije so pravno določena pravila, regulacije in pogodbe (Pike in ostali 2006). V vsakodnevnih odnosih so pogostejše neformalne institucije, kot so vrednote, kodeksi, norme in konvencije (North 1990). Neformalne institucije so del dediščine – kulture. Ponavadi so to nenapisana pravila, ki se oblikujejo in uresničujejo zunaj formalnega sistema. Helmke in Levitsky (2004) menita, da se neformalne institucije oblikujejo, ker formalne institucije niso popolne, so neučinkovite, ne pokrivajo vseh področij, hkrati pa so »druga najboljša strategija« za tiste, ki bi želeli stvari narediti po formalni poti, pa tega ne morejo. Z neformalnimi institucijami se dosegajo cilji, ki niso javno sprejeti oziroma sprejemljivi, torej so nepopolni, nepopularni, nelegalni ali v nasprotju s prevladujočimi normami.

Glede na odnos med formalnimi in neformalnimi institucijami je slednje mogoče deliti na funkcionalne (omogočajo reševanje problemov pri socialni interakciji in koordinaciji ter povečujejo učinkovitost formalnih institucij) ali nefunkcionalne (povzročajo težave, saj spodkopavajo delovanje formalnih demokratičnih, tržnih in državnih institucij, na primer klientelizem in korupcija) (Helmke in Levitsky 2004).

Ključna lastnost institucij sta rigidnost in odvisnost njihovega razvoja od preteklih sprememb. To še posebno velja za neformalne institucije, saj se na spremembe formalnih pravil ne odzovejo takoj, medtem ko je formalne institucije mogoče spreminjati hitro, na primer z revolucijo. Ravno različna hitrost prilagajanja na spremembe lahko povzročata napetost med formalnimi omejitvami in uveljavljenimi neformalnimi pravili. Institucije se morajo neprestano spreminjati, da ostanejo učinkovite in niso ovira nadaljnemu razvoju (North 1990; Šušteršič 2003).

3 Institucionalni obrat: izhodišča in koncepti

Temeljna značilnost institucionalnega obrata je zavračanje neoklasičnih pristopov. Po mnenju institucionalistov gospodarstva in njegovih prostorskih vidikov ni mogoče pravilno razumeti brez upoštevanja različnih socialnih institucij, ki vplivajo nanj. Čeprav je takšno razmišljanje blizu politični ekonomiji, institucionalizem poudarja širšo vlogo institucij: institucije uravnavajo gospodarstvo, hkrati pa so institucije tudi njegov sestavni del. Še več: gospodarstvo naj bi bilo ukoreninjeno v socialnih odnosih, kar pomeni, da naj bi bilo del širših socialnih procesov (MacLeod 2001; Martin 2005; Healey 2006).

Na oblikovanje institucionalnega obrata je imela največji vpliv tradicionalna institucionalna ekonomija (*institutional economy*) z začetka 20. stoletja, ki je preučevala vpliv institucij na razvoj gospodarstva. Institucije so po mnenju tradicionalnih institucionalistov pomembne zato, ker vplivajo na vedenje ter oblikujejo človekovo mišljenje in delovanje. Institucije se razvijajo in to prostorsko specifično. Najpomembnejši dejavnik, ki pospešuje institucionalne spremembe, je tehnologija (Barnes 1999).

Na temelju tradicionalne institucionalne ekonomije se je razvila tudi evolucionarna ekonomija (*evolutionary economics*), ki je s svojimi teoretičnimi koncepti prav tako močno vplivala na oblikovanje institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji (Barnes 1999). Evolucionarna ekonomija poudarja razvojno razsežnost gospodarstva. Skozi koncept utirjenosti (*path dependence*) prikazuje vpliv preteklih odločitev o izboru tehnologije in institucij, ki opredeljujejo norme, pričakovanja in prakso podjetij skozi formalne in neformalne oblike regulacije, na razvoj in današnje razvojno stanje tehnologije, podjetij in regij (Harrington in ostali 1999; Cumbers in ostali 2003; Gertler 2003). To pomeni, da današnjega stanja ni mogoče razumeti brez vedenja o razvoju institucij (North 1990). Ko se izbrana tehnologija in uveljavljene institucije utirijo oziroma se razvijajo po določeni poti, ki omogoča naraščajoče donose, so alternativne tehnologije postavljene na stranski tir ali celo zanemarjene. To pa lahko vodi do zaprtosti (*lock-in*) v načinu obstoječega razmišljanja in ravnanja (Gertler 2003; Hayter 2004). Pretekle odločitve vplivajo na to, da se gospodarski dejavniki niso sposobni prilagoditi novim razmeram (Cumbers in ostali 2003). Močne lokalne institucionalne vezi nekoč uspešnih regij se lahko upirajo spremembam, kar je lahko vzrok za strukturne slabosti. To pa vodi do gospodarskega zatona ali prepočasnega gospodarskega prestrukturiranja (Martin 2005). Rezultat so problemske regije z upadom proizvodnje, visoko stopnjo brezposelnosti ter z degradiranim okoljem in prostorom.

Tudi v ekonomski sociologiji (*economic sociology*) oziroma socioekonomiji poudarjajo veliko vlogo institucij v gospodarskem življenju. Ekonomska sociologija je razvila teoretični koncept ukoreninjenosti (*embeddedness*), ki se nanaša na teoretično predpostavko, da ravnanja in odločanja ni mogoče razumeti kot delo posameznika, ampak kot delo med seboj povezanih subjektov. Te povezave vključujejo mrežo socialnih odnosov ter socialnih, političnih, kognitivnih in kulturnih institucij, njihovih norm in navad (International ... 2006). To pomeni, da je gospodarstvo ukoreninjeno v socialnih institucijah in mrežah. Ukoreninjenost nima geografske razsežnosti, ampak je opredeljena skozi socialne, politične in ekonomske procese, ki se pojavljajo na različnih ravneh (Hayter 2004).

4 Institucionalni pristop v ekonomski geografiji: teorija

Institucionalni obrat je dosegel tudi geografijo. Izhodišče institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji je spoznanje, da so razlike v gospodarskem ravnanju rezultat razlik v delovanju institucij. Pri podjetjih je to vidno prek oblikovanja specifične poslovne kulture, pri območjih pa v politikah, neformalnih pravilih, vrednotah in normah. Institucionalni pristop v ekonomski geografiji zato išče odgovore na vprašanje, zakaj in kako vplivajo institucije na prostorske razlike v razvoju gospodarstva (Martin 2005).

Čprav so se geografi pri oblikovanju institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji zgledovali po teorijah in konceptih institucionalistov, so vnesli v pristop nove vidike (Barnes 1999; Martin 2005).

Dopolnitev institucionalističnih teoretičnih konceptov s prostorskim vidikom je ključni prispevek geografov. Ekonomska geografija preučuje vlogo institucij pri oblikovanju prostorskih razlik v doseženi stopnji gospodarskega razvoja, predvsem na lokalni in regionalni ravni. Institucionalisti posebno pozornost posvečajo ravno regijam, saj so regije tista prostorska raven, kjer prihaja do specifičnega prepleta institucij (Kušar, 2008).

Geografi so koncept ukoreninjenosti gospodarstva razvili kot prostorski koncept. Geografska ukoreninjenost pomeni prostorsko bližino med podjetji. Ta omogoča pogoste formalne in neformalne stike, ki spodbujajo zaupanje, sodelovanje in izmenjavo znanja. Tudi pojma kot sta utirjenost in zaprtost imata po mnenju Martina (2005) geografsko razsežnost: institucije označuje utirjenost, ki je odvisna od prostora.

Institucionalni pristop v ekonomski geografiji ne preučuje samo vpliva formalnih in neformalnih institucij na prostorske razlike v gospodarskem razvoju ampak tudi vlogo institucij kot organizacij (Wheeler 2004; Pike in ostali 2006). Posebna pozornost je posvečena organizacijam, ki so regionalno specifične, kot so na primer regionalne razvojne agencije (Cumbers in ostali 2003).

Geografi so oblikovali tudi nove teoretične koncepte.

Institucionalni prostor (*institutional space*) je geografsko območje, v katerem deluje določena institucija. Institucionalni prostori so hierarhično urejeni, saj obstajajo nadnacionalni institucionalni prostori (mednarodno sprejeta pravila), nacionalni oziroma državni prostori (finančni sistem, področna zakonodaja) ter regionalni in lokalni prostori (regionalna in lokalna administracija). Sodelovanje in prepletanje institucionalnih prostorov se razlikuje od območja do območja, zato je mogoče govoriti o lokalnih institucionalnih režimih (*local institutional regimes*) (Martin 1995).

Koncept institucionalne gostote (*institutional thickness*) sta oblikovala Amin in Thrift leta 1995. Ta zajema štiri ključne elemente (Martin 2005; Coe in ostali 2007):

- veliko število institucij-organizacij v regiji;
- visoka stopnja stikov med institucijami-organizacijami, ki pospešuje njihovo mreženje, sodelovanje in izmenjavo, pri čemer se oblikujejo skupna pravila, konvencije in znanje;
- institucionalna gostota je odvisna od jasno določenih struktur dominacije, koalicij in kolektivnega predstavnštva, s čimer se zmanjšujejo konflikti med njimi;
- na temelju sodelovanja med organizacijami se postopno oblikuje skupno zavedanje, pa tudi sodelovanje na skupnih projektih ali strategijah.

Ustrezna institucionalna gostota vodi do dinamičnosti, fleksibilnosti, inovacij, visoke ravni zaupanja in uspešnega kroženja znanja.

Leta 1997 je Storper razvil svojo idejo o obstoju netržnih medsebojnih odvisnostih (*untraded interdependencies*). Medsebojna odvisnost, ki se razvije med podjetji skozi menjavo dobrin in storitev na trgu, je dopolnjena z dodatnimi vezmi in povezavami, ki temeljijo na netržnih odnosih (Gertler 2003): na pravilih, navadah in vrednotah. Podjetja in organizacije zaradi razvoja netržnih medsebojnih odvisnosti postopno postanejo »privezana« na določena območja (Storper 1997). Kjer se netržne medsebojne odvisnosti lokalizirajo, je regija ključni element pri učenju in inovacijah. Regije, ki lahko zgradijo zalogo relacijske aktive (*relational assets*) prek rutinskih odnosov med podjetji in institucijami, bodo razvile sposobnost za učenje, kar jim bo omogočilo hitro prilagajanje na spremembe v gospodarskem okolju

(Cumbers in ostali 2003). Hayter (2004) izpostavlja, da netržne medsebojne odvisnosti niso samo lokaliziran pojem, ampak imajo kontinentalne in globalne razsežnosti.

Geografi so z empiričnimi dokazi pomembno prispevali k potrditvi institucionalističnih teoretičnih predpostavk. Gertler (2003 in 2004) in Saxenien (1994) navajata raziskave, ki so preučevale vlogo regionalne kulture, sodelovanja in zaupanja med različnimi organizacijami pri oblikovanju gospodarsko uspešnih regij: Tretje Italije (Piore in Sabel), območja strojne in avtomobilske industrije v Baden-Württembergu (Gertler) in Silicijske doline (Saxenian). Druge raziskave so se ukvarjale s preučevanjem lokalne kulture in institucionalne strukture v regijah, v katerih je prišlo do gospodarskega zastoja: Porurje (Grabher), Cesta 128 v Massachusettsu (Saxenian) ter Jura v Švici (Glasmeier). Pripravljene so bile tudi primerjalne študije med gospodarsko zelo uspešnimi in manj uspešnimi regijami, na primer med Silicijsko dolino in Cesto 128 (Saxenien), ali zakaj nekatera podjetja uspešno prevzamejo proizvodno in inovacijsko prakso matičnih podjetij, druga pa ne (na primeru nemških podružnic v Kanadi – Gertler).

Institucionalni pristop v ekonomski geografiji zavrača formalne modele, ki naj ne bi omogočali vključevanja institucionalnih dejavnikov. Raziskave zato temeljijo na uporabi kvalitativnih metod: na induktivnih pristopih, študijah primera ter na poudarjanju lokalnih posebnosti in razlik med njimi (Boschma in Frenken 2005).

5 Institucionalni pristop v ekonomski geografiji: aplikacija

Institucionalna ekonomija in institucionalni pristop v ekonomski geografiji sta s svojimi teoretičnimi koncepti o pomenu institucij, geografski bližini in prostorski različnosti, mreženju ter ukoreninjenosti močno vplivala na oblikovanje politik za spodbujanje regionalnega razvoja (Pike in ostali 2006). Na podlagi izkušenj iz najbolj uspešnih regij so bili oblikovani novi endogeni modeli razvoja, ki so temeljili na gradnji institucionalne gostote, mreženju, spodbujanju podjetništva ter učenju in tehnoloških inovacijah (Cumbers in ostali 2003; Amin 2004).

Temeljne naloge regionalnega planiranja so po mnenju institucionalistov povezane z (Saxenien 1994; Barnes 1999; Amin 2004; Hayter 2004; Martin 2005):

- oblikovanjem ustrezne institucionalne gostote na regionalni ravni, ki služi kot podlaga za gradnjo zaupanja med vsemi udeleženci v razvojnem procesu, oblikovanje netržnih medsebojnih odvisnosti ter za spodbujanje tehnološkega razvoja in mreženja;
- spodbujanjem sodelovanja in usklajevanja med podjetji, med podjetji in javnim sektorjem, med lokalnimi oblastmi;
- spodbujanjem oblikovanja neformalnih mrež, ki bodo omogočile hitrejšo in lažje ustvarjanje novega znanja, ustrežnejšo delitev tveganj in vzpostavitev norm, ki urejajo medsebojne odnose;
- vzpostavljanjem sistema, ki opredeljuje jasen konceptualni okvir delovanja regionalnega gospodarstva.

Pike in ostali (2006) opozarjajo, da je takšna oblika regionalne politike potrebna, vendar za uspešno spodbujanje razvoja nezadostna. Spodbujanje institucionalne gostote zgolj s kopičenjem in ustanavljanjem regionalnih in lokalnih razvojnih organizacij ni zadosten pogoj za uspešnost regij (MacLeod 2001). To pomeni, da je potrebno te instrumente uporabljati v kombinaciji z drugimi instrumenti regionalne politike. Zaradi poudarjanja geografske bližine se tudi zastavlja vprašanje, ali ni ta pristop preveč usmerjen v spodbujanje bolj razvitih gospodarskih središč na škodo obrobni delov regije (Kušar 2008).

6 Institucionalni pristop v slovenski ekonomski geografiji

Analiza po letu 1995 objavljene bibliografije (znanstveni članki, monografije) izbranih slovenskih geografov, ki se ukvarjajo z ekonomsko geografijo ter njeno aplikacijo na področju regionalnega raz-

voja ter regionalnega in prostorskega planiranja, je pokazala, da so nekateri elementi institucionalnega obrata odmevali tudi v slovenski ekonomskogeografski literaturi (Kušar 2008).

Zaradi približevanja Slovenije evropskim integracijskim procesom so se v preučevanem obdobju geografi (npr. Černe 1996; Lorber 1999; Piry 2003; Mesec 2007) ukvarjali s preučevanjem vpliva politik Evropske unije na regionalni razvoj ter na oblikovanje normativnega okolja delovanja gospodarstva, slovenske regionalne politike in prostorskega planiranja. Številni avtorji (npr. Černe 1997; Černe 1999; Černe 2001; Zupan 2002; Nared 2003; Nared 2004; Kušar 2005; Ravbar 2005; Kušar 2006a; Kušar 2006b; Nared 2007) so preučevali sistem spodbujanja regionalnega razvoja v Sloveniji. Pomemben je tudi prispevek geografov pri preučevanju prostorskih učinkov regionalne politike (Kušar 2004a; Nared 2003, 2004, 2007; Zupan 2002).

Skupina raziskovalcev iz Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU (Nared 2005; Ravbar in ostali 2005; Ravbar in Bole 2007) se je ukvarjala z geografskimi vidiki ustvarjalnosti. V ospredju njihovega preučevanja so bili kreativno okolje (*milieu*), mreženje in grozdenje ter preučevanje konkurenčnosti mest. Njihovo raziskovalno delo se po klasifikaciji konceptov in teorij regionalnega razvoja uvršča v okvir prenovljene neo-klasične endogene teorije rasti (Pike in ostali 2006), vendar se dotikajo tudi nekaterih elementov institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji, saj so učenje, ustvarjanje inovacij, grozdenje in mreženje mogoči le ob ustrezni institucionalni podpori in ob ustreznem institucionalnem okolju. Ravbar, Bole in Nared (Ravbar in ostali 2005) v teoretičnem delu študije o kreativnem okolju in vlogi geografije pri študiju konkurenčnosti mest opisujejo teorije učecih se regij/mest ter mreženja/grozdenja, pri čemer izpostavljajo pomen neformalnih institucij, to je vrednot, norm in pravil. V svoji razpravi omenjajo tudi netržno povezanost med podjetji, kar bi bilo mogoče povezati s Storperjevim konceptom netržnih medsebojnih odvisnosti. Omenjeni avtorji v aplikativnem delu niso preučevali neformalnih institucionalnih vidikov, ampak so se usmerili predvsem na preučevanje nekaterih institucionalnih-organizacijskih predpogojev za razvoj ustvarjalnosti (npr. lokacija vladnih ustanov, lokacija fakultet, število študentov, investicije) oziroma lokacijo in prostorski vzorec mrež (Nared, 2005).

Slovenski ekonomski geografi so pri preučevanju gospodarstva izpostavljali še nekatere druge institucionalne dejavnike. Lorber (1999) ob analizi gospodarskih razmer v Sloveniji kot razlog počasnega prehoda iz fordističnega na postfordistični sistem gospodarjenja in počasnega prilagajanja procesom globalizacije omenja tudi ukoreninjeno miselnost. Slednja je odraz veljavnih norm, vrednot in kod delovanja. Na vlogo institucij v gospodarskem razvoju opozarja tudi Kušar (2004b) v svoji razpravi o vzrokih za različen regionalni razvoj Idrijskega in Zasavja. Kljub geografski podobnosti obeh regij se med seboj razlikujeta v doseženi stopnji gospodarskega in družbenega razvoja. Vzroke za te razlike je potrebno iskati v značilnostih družbe in gospodarstva, političnih in kulturnih (torej institucionalnih) dejavnikih.

Slovenski geografi so dali tudi izjemno pomemben prispevek ob razpravah o regionalizaciji Slovenije.

Raziskovalno delo slovenskih (ekonomskih) geografov po letu 1995 je potekalo v petih smereh, ki so blizu institucionalnemu pristopu v ekonomski geografiji:

- preučevanje politik Evropske unije na oblikovanje nacionalnih pravil in zakonov ter preučevanje njihovih prostorskih posledic;
- preučevanje vloge nacionalnega normativnega okvirja pri spodbujanju gospodarstva, prostorskega in regionalnega razvoja;
- preučevanje slovenskega regionalnega planiranja in regionalne politike kot okvir delovanja dejavnikov na regionalni ravni in prostorskih posledic regionalne politike;
- odmev (na teoretični ravni, manj prepričljivo na aplikativni) sodobnih teorij o vlogi znanja, inovativnosti in grozdenju/mreženju, ki vključuje tudi nekatere elemente iz institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji (vloga prostorske bližine in zaupanja);
- preučevanje sodobnih gospodarskih in razvojnih teženj v Sloveniji, pri čemer se kot pomemben dejavnik upošteva tudi institucije.

Pri raziskovanju na področju ekonomske geografije, regionalnega razvoja ter regionalnega in prostorskega planiranja je bil poudarek na formalnih institucijah (zakonih, pravilih), medtem ko je bil pomen neformalnih institucij poudarjen le na teoretični ravni. V analiziranih delih ni bilo zaznati sklicevanja na institucionalni teoretični pristop, prav tako se ne uporablja študija primera kot poglobljena metoda v institucionalnem pristopu.

7 Institucionalni pristop v ekonomski geografiji: zadrege in možne rešitve

Institucionalni pristop v ekonomski geografiji se srečuje z več teoretičnimi in metodološkimi zadregami (Kušar 2008).

Že pri uporabi ključnih pojmov prihaja do nekaterih nejasnosti (Kušar 2008). Tradicionalna institucionalna ekonomija je kot institucije razumela predvsem neformalne institucije, medtem ko so ekonomski geografi preučevali tudi vpliv formalnih političnih in administrativnih struktur na delovanje gospodarstva. Številni pojmi še vedno niso enotno in ustrezno opredeljeni, saj naj bi bili nekritično povzeti iz ekonomske sociologije in institucionalne ekonomije (Cumbers in ostali 2003; Martin 2005).

Preučevanje pomena institucionalnih dejavnikov za uspešen gospodarski razvoj je bilo usmerjeno predvsem v teoretična razglabljanja in študije uspešnih regij, kot so Tretja Italija in Silicijska dolina, primanjkovalo pa naj bi raziskav, ki bi razložile, kako je z institucijami v obrobni območjih (Rodriguez-Pose 1998), kar pomeni, da manjkajo dokazi o izvedljivosti prenosa institucionalnega ogrodja od uspešnih regij k regijam v razvojnem zaostajanju (Pike in ostali 2006). Institucionalni pristop naj bi preveč poudarjal pomen regij, zanemarjal pa naj bi druge prostorske ravni (Cumbers in ostali 2003).

Institucionalni pristop v ekonomski geografiji naj bi imel enostranske poglede na koncepta moči in privilegijev. Zanemarlja naj bi se konfliktnost odnosov in dominantnost nekaterih objektov v gospodarskem procesu. V raziskavah niso analizirane morebitne napetosti znotraj regije ter učinki širšega procesa neenakomernega razvoja in politično-ekonomske regulacije (Cumbers in ostali 2003). Prav tako se pojavlja kritika, da se zaradi preučevanja institucij oziroma institucionalnih struktur zanemarlja pomen delovanja posameznikov (Martin 2005).

Institucionalnega pristop v ekonomski geografiji ne pripisuje večjega pomena prostorskim kategorijam, prav tako pa zanemarlja fizičnogeografske dejavnike, ki so pomembni za oblikovanje neformalnih institucij (Kušar 2008).

Kušar (2008) na podlagi izkušenj iz uporabe institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji kot teoretično-metodološke podlage raziskave o vlogi planiranja pri lociranju proizvodnih dejavnosti v Sloveniji ugotavlja, da je institucionalni pristop v ekonomski geografiji zelo uporaben pri preučevanju izbranih geografskih vidikov razvoja gospodarstva. S pomočjo analize vloge formalnih in neformalnih institucij ter vloge organizacij je po njegovem mnenju mogoče natančneje razložiti dinamiko lociranja proizvodnih dejavnosti. Avtor se strinja, da je študija primera z globinskimi intervjuji veliko primernejša metoda za pridobivanje podatkov kot pa anketiranje.

Ob analizi vloge posamezne institucionalne ravni se je izkazalo, da bi bilo pretirano izpostavljanje pomena regionalne ravni pomanjkljivo. Rezultati raziskave (Kušar 2008) namreč kažejo, da imata pri lociranju proizvodnih dejavnosti občina in država veliko večjo vlogo kot regionalna raven. Kot ustrezen pristop k razpravi o vlogi moči se je izkazalo preučevanje neformalnih vplivov na planiranje, predvsem nelegalnih. S pomočjo globinskih intervjujev v okviru študij primera je bilo mogoče dobiti obris razmerja moči med subjekti, ki so bili vključeni v lociranje preučevanega podjetja. Na podlagi (delnih) informacij o lobiranju, izsiljevanju, (političnih) pritiskih in grožnjah je bilo mogoče ugotoviti pozicijo posameznega udeleženca v procesu planiranja. Čeprav raziskava ni bila usmerjena k preučevanju vloge posameznikov, ampak organizacij, se je izkazalo, da imajo na lokalni ravni posamezniki – župani izjemno moč. Ugotovitve iz raziskave ne kažejo razlik v institucionalni strukturi med manj in bolj

razvitimi regijami, vendar avtor opozarja, da je bila raziskava usmerjena na posamezna podjetja, ni pa se preučevala njihova povezanost z drugimi podjetji.

Barnes in ostali (2004) enačijo institucionalizem in ekonomsko geografijo. Kušar (2008) ni edini, ki se s takšnim institucionalističnim determinizmom ne strinja. Tudi Martin (2005) opozarja, da je zaradi številnih nedorečenosti in zadreg še prezgodaj govoriti o institucionalistični ekonomski geografiji (*institutionalist economic geography*). Področje institucionalnega pristopa je namreč po njegovem mnenju še vedno v razvijanju. Znanstveno pa je bilo dokazano, da so institucije pomemben (lokacijski) dejavnik, vendar nikakor edini (Kušar 2008). Zato je po mnenju Kušarja (2008) potrebno obstoječe ekonomskogeografske pristope k preučevanju lokacije proizvodnih dejavnosti in lokacijske analize dopolniti z analizo institucij na način, kot ga predlaga institucionalni pristop v ekonomski geografiji.

8 Sklep

V zadnjih letih številne družboslovne in humanistične znanosti poudarjajo kulturno in socialno razsežnost preučevanih predmetov. Takšen pristop je bolj lokalno usmerjen in manj determinističen kot do 90. let 20. stoletja uveljavljeni neoklasični in političnoekonomski koncepti. Temeljne teoretične kategorije so postali kulturna identiteta in institucije, kar je veliko nasprotje nekdanjih konceptov, ki so poudarjali lastništvo in individualne dejavnike (Barnes 1999). Institucionalni pristop v ekonomski geografiji je del kulturnega obrata in nov pristop v okviru pluralne ekonomske geografije začetka 21. stoletja.

Ključni prispevek institucionalne ekonomije k preučevanju gospodarstva, ki jo kot intelektualni vir povzema tudi institucionalni pristop v ekonomski geografiji, je v tem, da se pri oblikovanju in ohranjanju gospodarstva ter prostorskih razlik v gospodarskem razvoju poleg klasičnih lokacijskih dejavnikov, ki jih postavljata v ospredje neoklasični in marksistični pristop, upošteva tudi vpliv formalnih in neformalnih institucij ter odnose med njimi, pri čemer so institucije razumljene kot pravila, s katerimi se urejajo odnosi med ljudmi.

Čeprav je na oblikovanje institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji močno vplivala tradicionalna institucionalna ekonomija, ki poudarja velik pomen institucij in tehnologije za uspešno delovanje gospodarstva ter razvojni značaj gospodarstva, so geografi teoretičnemu okviru institucionalizma dodali specifične vsebine in razlage, ki poudarjajo prostorski vidik: vlogo prostorske bližine za uspešno gospodarjenje ter razlaganje prostorskih razlik v doseženi stopnji gospodarskega oziroma regionalnega razvoja. Pri preučevanju se ne upoštevalo le formalne in neformalne institucije, ampak tudi organizacije. Institucionalni pristop v ekonomski geografiji je s svojimi teoretičnimi koncepti vplival na oblikovanje novih pristopov v regionalni politiki.

Institucionalni pristop v ekonomski geografiji je delno odmeval tudi v Sloveniji. Čeprav pri analizi izbranih del ni bilo mogoče najti sklicevanja na ta pristop, so avtorji s poudarjanjem pomena institucij, preučevanjem institucionalnega prostora in institucionalne gostote, izpostavljanjem pomena znanja in inovativnosti ter medsebojne povezanosti gospodarskih subjektov pogosto sledili institucionalističnim teoretičnim konceptom. V ospredju zanimanja so bile formalne institucije, medtem ko preučevanje neformalnih institucij še ni doživelo večjega odmeva.

Največja praktična vrednost institucionalnega pristopa v ekonomski geografiji je legitimizacija preučevanja vloge formalnih (pravil, zakonov) in neformalnih institucij (vrednot, navad, norm) ter organizacij kot geografskih (lokacijskih) dejavnikov, ki pomembno vplivajo na lokacijo in prostorske razlike v človekovih gospodarskih dejavnostih.

9 Viri in literatura

- Amin, A. 2004. An institutionalist perspective on regional economic development. Reading Economic Geography. Malden.
- Barnes, T. J. 1999. Industrial geography, institutional economics and Innis. The New Industrial Geography: Regions, Regulations and Institutions. London, New York.
- Barnes, T. J. 2001. Rethorizing Economic Geography: From the Quantitative Revolution to the »Cultural Turn«. Annals of the Association of American Geographers. Washington.
- Barnes, T. J., Tickell, A., Peck, J., Sheppard, E. 2004. Paradigms Lost. Reading Economic Geography. Malden.
- Boschma, R. A., Frenken, K. 2005. Why is Economic Geography not an Evolutionary Science? Towards an Evolutionary Economic Geography. Medmrežje: <http://econ.geog.uu.nl/peeg/peeg0501.pdf> (22. 8. 2006).
- Coe, N. M., Kelly, P. F., Yeung, H. W. C. 2007. Economic Geography. A Contemporary Introduction. Malden.
- Cumbers, A., MacKinnon, D., McMaster, R. 2003. Institutions, power and space. Assesing the limit to institutionalism in economic geography. European Urban and Regional Studies. London.
- Černe, A. 1996. Spatial development of Slovenia in the context of a European spatial development perspective. Slovenia: A Gateway to Central Europe. Ljubljana.
- Černe, A. 1997. Regional development in the context of spatial planning in Slovenia. Materialien. Frankfurt.
- Černe, A. 1999. Questions of regional development in Slovenia. Dela Oddelka za geografijo. Ljubljana.
- Černe, A. 2001. The System of Spatial Planning in Slovenia and Town-Hinterland Relationships. Arbeit-smaterial. Hannover.
- Dale, B. 2002. An institutionalist approach to local restructuring. The case of four Norwegian mining towns. European Urban and Regional Studies. London.
- Gertler, M. S. 2003. A Cultural Economic Geography of Production. Handbook of Cultural Geography. London.
- Gertler, M. S. 2004. Manufacturing Culture. The Institutional Geography of Industrial Practice. Oxford.
- Harrington, J. W., Barnes, T. J., Glasmeier, A. K., Hanink, D. M., Rigby, D. L. 1999. Economic Geography: Reconceiving »The Economic« and »The Region«. Medmrežje: http://72.14.221.104/search?q=cache:IFXo_v-cRjEJ:geog.uconn.edu/aag-econ/econ_reg.pdf+%2Binstitutionalism%2Bgeography&hl=sl&gl=si&ct=clnk&cd=34 (22. 8. 2006).
- Hayter, R. 2004. Economic geography as dissenting institutionalism: The embeddedness, evolution and differentiation of regions. Geografiska Annaler B (Human Geography). Stockholm.
- Healey, P. 2006. Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies. Houndmills.
- Helmke, G., Levitsky, S. 2004. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. Medmrežje: <http://www.people.fas.harvard.edu/~levitsky/>
- Hudson, R. 2005. Economic Geographies. Circuits, Flows and Spaces. London.
- International encyclopedia of economic sociology. London.
- Kušar, S. 2004a. Cities of Slovenia Tomorrow According to Regional Development Plans. Dela Oddelka za geografijo. Ljubljana.
- Kušar, S. 2004b. Razlike in podobnosti v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja. Geografski vestnik. Ljubljana.
- Kušar, S. 2005. Manj razvita območja kot element politike skladnejšega regionalnega razvoja v Sloveniji: pretekle izkušnje in prihodnji izzivi. Dela Oddelka za geografijo. Ljubljana.
- Kušar, S. 2006a. CONSPACE region – A Counter Balance to Spatial Polarization in the European Union. Europa XXI. Varšava.
- Kušar, S. 2006b. Recent Regional Development and Planning in Slovenia. Problems of Geography. Sofija.
- Kušar, S., 2007. 2. globalni kongres ekonomskih geografov (Second Global Conference on Economic Geography). Dela Oddelka za geografijo. Ljubljana.
- Kušar, S., 2008. Vloga prostorskega planiranja pri lociranju proizvodnih dejavnosti v Sloveniji: doktorska disertacija. Ljubljana.

- Lorber, L. 1999. *The Economic Transition of Slovenia in the Process of Globalization*. Geografski zbornik. Ljubljana.
- MacLeod, G. 2001. *Beyond soft institutionalism: accumulation, regulation, and their geographical fixes*. Environment and Planning A. Stockholm.
- Martin, R. 2005. *Institutional Approaches in Economic Geography. A Companion to Economic Geography*. Malden.
- Mesec, S. 2007. *Sodelovanje Slovenije v programih evropskega tritorialnega sodelovanja Interreg IIIC. Veliki razvojni projekti in skladni regionalni razvoj*. Ljubljana.
- Nared, J. 2003. *Legislation in the field of regional policy in Slovenia and the analysis of its spatial impact*. Acta Geographica Slovenica. Ljubljana.
- Nared, J. 2004. *Prostorski učinki zakona o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji*. IB revija. Ljubljana.
- Nared, J. 2005. *Geografski vidiki mreženja podjetij v Sloveniji*. Geografski vestnik. Ljubljana.
- Nared, J. 2007. *Prostorski vplivi slovenske regionalne politike*. Ljubljana.
- North, D. C. 1990. *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge.
- Pike, A., Rodriguez-Pose, A., Tomaney, J. 2006. *Local and Regional Development*. London, New York.
- Piry, I. 2003. *European Spatial Perspectives (EPRP) – A New Initiative for a Balanced Regional Development of Slovenia? IB revija*. Ljubljana.
- Ravbar, M. 2005. *Regionalni management – izziv in preizkusni kamen za politiko regionalnega planiranja*. Dela Oddelka za geografijo. Ljubljana.
- Ravbar, M., Bole, D. 2007. *Geografski vidiki ustvarjalnosti*. Ljubljana.
- Ravbar, M., Bole, D., Nared, J. 2005. *A Creative Milieu and the Role of Geography in Studying the Competitiveness of Cities: The Case of Ljubljana*. Acta Geographica Slovenica. Ljubljana. [researchpapers/informal-institutions.pdf](#) (22. 8. 2006).
- Rodriguez-Pose, A. 1998. *The Dynamics of Regional Growth in Europe. Social and Political Factors*. Oxford.
- Saxenien, A. 1994. *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Cambridge.
- SSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1998. Ljubljana.
- Storper, M. 1997. *The Regional World. Teritorial Development in a Global Economy*. New York, London.
- Šušteršič, J. 2003. *Tranzicija kot politično gospodarski cikel (post mortem analiza)*. Ljubljana.
- Wheeler, S. M. 2004. *Planning for Sustainability. Creating livable, equitable and ecological communities*. London, New York.
- Zupan, S. 2002. *Vloga in pomen regionalnega razvojnega načrtovanja – primer Gorenjske*. Dela Oddelka za geografijo. Ljubljana.

10 Summary: Post-modern economic geography: institutional approach

(translated by the author)

Post-modern (economic) geography encompasses various theoretical approaches. Some of them were strongly influenced by a cultural turn that highlighted the importance of social and cultural dimensions in economy. Subsequently, the cultural turn induced the institutional turn that represented theoretical basis for development of the institutional approach in economic geography.

One of the key elements in the development of institutional approach in economic geography was the recognition that the form and evolution of the economic landscape cannot be fully understood without giving due attention to the various social institutions on which economic activity depends and through which it is shaped (Martin 2005).

The development of institutional approach in economic geography was highly influenced by traditional institutional economy, evolutionary economy and economic sociology. All these approaches

highlight the importance of institutions as economy is embedded in social relations and institutions. Nevertheless, economic geographers developed new approaches to apprehend the role of institutions. They complement the institutional theoretical concepts with spatial aspects, defining geographical embeddedness with spatial proximity of enterprises. Traditional institutional economy investigates the role of formal and informal institutions. However, the institutional approach in economic geography studies the role of organizations as well, especially the regionally specific such as regional development agencies and local authorities. Geographers developed new theoretical concepts: institutional space, local institutional regimes, institutional thickness and untraded interdependencies. On the empirical level, results of geographic research confirmed many of the institutional theoretical concepts. Findings from institutional approach in economic geography influenced the formation of new endogenous development models that were based on institutional thickness, networking, stimulating the development of entrepreneurship, learning and technological innovations.

The analysis of selected bibliography conducted in 2008 showed that institutional approach in economic geography partly influenced the development of Slovenian economic geography as well. Institutional research work performed by Slovenian economic geographers was noted in five aspects (Kušar 2008): when (i) studying the role of European Union policies in the formation of national rules and laws including their spatial consequences, (ii) studying the role of the national formal framework in the development of economy and of the spatial and regional development, (iii) studying spatial consequences of regional planning, (iv) highlighting the role of knowledge, innovations and networking, and (v) studying the role of institutions in contemporary economic and development processes in Slovenia. Researchers have been studying the role of formal institutions. However, the role of informal institutions was only described from the theoretical point of view. Institutional approach in economic geography was not reported as a theoretical-methodological background of the analysed research studies.

Institutional approach in economic geography experiences many theoretical difficulties as some concepts are defined too loosely. Theoretical considerations are based mainly on findings originating from the economically successful regions. There are one-sided views on the concepts of power and privileges. Spatial categories are not taken into consideration properly. However, Kušar (2008) discovered that institutional approach in economic geography is very useful as theoretical-methodological background for studying the selected geographical viewpoints of economy despite its many theoretical difficulties. Analysing the role of formal and informal institutions and organizations can explain better the dynamics of locating production activities as it gives special attention to factors that have been usually neglected in traditional economic geographic approaches. Experiences from the abovementioned research indicate the inappropriateness of highlighting the importance of regional level only. It can be concluded that the analysis of informal influences on the formal planning procedures is probably the most appropriate approach to study the power and privileges in space. Findings from the research did not support the thesis of statistically significant differences in institutional structures between regions in Slovenia that would influence location of production activities.

Although institutional approach in economic geography is still developing, it is a useful theoretical background for conducting the research on formal/informal institutions and the role of organizations, which are institutional factors that are usually neglected. However, these factors markedly influence the geographic dimension of economy, including regional diversities in locating the economic activities.

